

UNS MERCADERS DE BARCELONA AL NORD D'ÀFRICA A MITJAN SEGLE XIII

Carme Batlle

Com a continuació dels nostres estudis sobre Barcelona, en els quals vèiem la relació d'aquesta ciutat amb altres ports de la Mediterrània occidental, com els de Sardenya i Sicília¹, ara presentem un aspecte concret dels contactes de la ciutat amb un port del nord d'Àfrica, Bugia, a mitjan segle XIII.

Els mercaders catalans havien iniciat feia temps, de forma independent o seguint la petja dels occitans, segons l'opinió d'algun historiador, el camí cap a Barbaria, ja ben conegut dels genovesos. Els trobem en primer lloc a Bugia, on sembla que anaven amb una certa freqüència a partir de 1213; per exemple, hi anà Guillem Palau amb el seu lleny i Pere Ramon amb la nau *Coloma*².

¹ «Noticias sobre los negocios de mercaderes de Barcelona en Cerdeña hacia 1300», dins *Sardegna nel mondo mediterraneo*, vol. II, Sassari 1978, pp. 277-289, i «Les relacions entre Barcelona i Sicília a la segona meitat del segle XIII», dins *La società mediterranea all'epoca del Vespro*, XI Congresso di Storia della Corona d'Aragona, II, Palermo 1983, pp. 147-185.

² Guillem Palau hi anà l'11 de setembre de 1213 i Pere Ramon el 10 de juny de 1214 (A. GARCIA I SANZ i M.T. FERRER I MALLOL, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, Institut d'Estudis Catalans, I, Barcelona 1983, p. 40, nùms. 5 i 6 de l'apèndix).

Naturalment, els catalans freqüentaren altres ports de la mateixa costa africana: Bona des de 1214³. Ceuta⁴, Tunis, Trípoli, etc., i des d'Orà penetraren cap a Tlemcèn. D'aquests viatges, és difícil conèixer-ne sempre la destinació concreta i comptabilitzar-ne el nombre, perquè moltes vegades en la documentació només consta que la destinació del vaixell és Barbaria, sense precisar més.

Cal remarcar la coincidència de les dates dels viatges comentats i l'augment del seu nombre després del desastre de Muret. Potser seria massa fàcil derivar de la desfeta política i militar a Occitània el fet d'una intensitat més gran de la relació comercial amb el nord d'Àfrica, però és possible si pensem en el tancament parcial del mercat per raó de la guerra.

Els mercaders es dirigiren cap a Barbaria malgrat els perills d'un viatge tan llarg i el risc evident del tracte amb els musulmans. Eren ben coneguts els diversos perills que corrien els comerciants durant les llargues travessies marítimes o a l'interior del país, però el seu temor, més gran, després del de perdre la vida, era caure presoners en poder dels corsaris cristians o sarraïns. Aquesta possibilitat i els casos coneguts feien multiplicar les deixes destinades a la redempció de captius en els testaments dels barcelonins, sobretot després de la fundació de l'orde de la Mercè amb tal finalitat.

Un d'aquests llegats, potser el més original, està destinat especialment als mercaders de la nostra ciutat caiguts en captivitat «*utendo officium negotiationis*», com ho precisa el testador Pere de Torres, cosí germà de Berenguer de Montcada, en fer la deixa de 40 auris, amb el pietós objectiu esmentat, el 1269. La captivitat en poder dels sarraïns, que havia impressionat el testador esmentat, consta entre els esdeveniments gairebé normals de la vida d'un negociant, en el capítol VIII, titulat *De mercaderia*, d'un llibret de caràcter molt popular escrit amb l'objectiu d'endevinar el futur;

³ El lleny de Bernat Caramel patronejat per Simó Bru anà a Bona el 27 d'octubre de 1214 (ibíd., núm. 7).

⁴ RIU, BATLLE et. al., *Textos comentados de época medieval (siglo v al xii)*, Barcelona 1982², p. 552. Ch.-E. DUFOURCQ, *L'expansió catalana a la Mediterrània occidental, segles XIII i XIV*, Barcelona 1969, p. 20.

l'autor anònim fa la predicció consoladora que en aquest cas la captivitat serà breu, per animar el consultant⁵.

Des del punt de vista del negoci, els mercaders catalans s'interessaven sobretot pel principal regne islàmic de la costa africana, el de Tunis, regit pels Hafsides, des de 1230. Entre els més interessats destaquen els negociants de Barcelona, tant mercaders com drapers i fins i tot pellissers, arribats amb mercaderies per proveir la milícia catalana al servei dels soldans i disposats a negociar amb qui convingui.

Ara només ens referirem a un grup de barcelonins units alhora per interessos comercials i per lligams familiars, com es pot observar també en la formació de societats a la mateixa ciutat. Els seus noms no consten en la relació feta pel Prof. Dufourcq⁶, i l'observació és vàlida per a altres que tenim documentats en aquesta zona.

A més dels Grony, rics ciutadans, i dels Ferrer de Vic, canviadors barcelonins, citats per l'esmentat historiador, hi trobem els Adarró, Banyeres, Albareda, Desmas, Ses Fonts, etc., drapers, mercaders i banquers actius a mitjan segle XIII, juntament amb els seus associats i representants; els uns viatgen a les costes africanes amb més o menys freqüència i els altres són només capitalistes, dedicats a les inversions per mitjà de societats o de comandes portades en aquests indrets.

ELS ALBAREDA

Entre el drapers interessats pel nord d'Àfrica hi tenim els Banyeres, un dels quals, Ramon, porta a terme un negoci amb el sarraí Bonambran, com explica el Prof. Dufourcq. Amb ell hem de connectar un grup integrat pels Ses Fonts i els Albareda, parents seus en certa manera. La connexió entre les tres famílies s'establí mitjançant un triple enllaç matrimonial amb dones de la família Desmas: Ramon de Banyeres amb Saura, que li aportà un dot de 600

⁵ C. BATLLE, «La vida y las actividades de los mercaderes de Barcelona dedicados al comercio marítimo (siglo XIII)», dins *Le genti del mare Mediterraneo*, I, Napoli 1981, p. 333.

⁶ DUFOURCQ, op. cit., pp. 102-103.

morabatins el 1235, Bernat Ses Fonts amb Benvinguda, germana de Saura, i Berenguer d'Albareda amb Guillema, neboda de Pere Desmas.

Com que ja trobem els Banyeres a Barcelona a la primera del segle⁷, quan els altres encara no hi residien, i com que Ramon ja es dedicava als negocis africans el 1250, creiem que el parentiu podia ser el factor més decisiu per introduir-los en el món del comerç marítim, ben conegut dels Banyeres, o els enllaços poden ser el resultat de l'associació comercial, com succeí en el matrimoni concertat entre Bernat Ses Fonts i el seu soci Homdedeu, de Mallorca, per als seus fills Jaume i Francesca. No ens atrevim a afirmar-ne res en concret.

De tota manera, ja fos abans o després dels matrimonis, la formació de societats entre ells és evident: trobem la de Barnat Ses Fonts amb Pere Desmas, oncle de la seva esposa mort el 1264, i possiblement la de Jaume d'Albareda amb Ramon de Banyeres, segons apareix en el testament de Jaume.

En relació amb l'origen de les tres famílies havíem presentat la hipòtesi de la procedència d'una de l'indret de Banyeres de Lavança, passant per Vic, on tenien parents; d'una altra podem precisar que venien de Peralada, passant per Banyoles, com ho indica el mateix Jaume Ses Fonts. De la tercera pensem que potser procedia de Badalona, on aquest nom propi existia, com consta en un document relatiu a unes terres de l'Albareda el 1274.

Quan ens referim a aquesta darrera família, al·ludim els quatre fills de Ferrer d'Albareda⁸, sobretot a Berenguer i a Jaume, que devien ser els més grans i els més incorporats al comerç marítim, mentre que Pere, destinat a ser monjo de Santes Creus, actuava com

⁷ C. BATLLE, «La família i la casa d'un draper de Barcelona, Burget de Banyeres (primera meitat del segle XIII)», *Acta/Mediaevalia* 2, 1981, pp. 69-91. Íd., *La vida y las actividades*, p. 298.

⁸ El primer Albareda que tenim documentat el segle XIII és Bernat: el 24 de febrer de 1226 diposità, fins al dia de Sant Joan, 130 sous en mans de Bernat Eimeric, la seva mare Estàcia i la germana d'Eimeric, Guillema, banquers (Arxiu de la Catedral de Barcelona, des d'ara ACB, pergami 1-6-291 estisorat en senyal de pagament). No coneixem la seva relació amb Ferrer.

a procurador del seu germà Jaume, i Bonanat, potser el més petit, col·laborava també amb Jaume, de qui havia rebut en comanda 265 besants, segons consta en el testament del darrer⁹.

En aquest document s'esmenten diverses vegades tots els germans per qüestió del negoci o per les deixes, la més quantiosa de les quals és la primera, la de 1.300 besants de plata oferts al monestir de Santes Creus per rebre el cos del testador, per edificar un altar i per admetre el seu germà Pere entre els monjos, per la salvació de la seva ànima (devia ser un pecador empedreït!). A més, Pere havia de cobrar una deixa de 10 dobles d'or i 100 besants, mentre que al germà Berenguer se li destinaven 200 besants i 100 a Bonanat.

A part hi havia quatre germanes: Pereta, casada amb Pere de Bas, a la qual Jaume llegà 300 besants (va cobrar només deu lliures, nou sous i tres diners barcelonesos de tern); Guillema, esposa de Bernat Pisà¹⁰; Ferrera, casada amb Guillem de Tarragona, i Berenguera, amb Arnau de Vic.

Quant als cunyats, no podem donar-ne gaire dades, exceptuat-ne el darrer, que era fill de Guillem de Vic, ric canviador barceloní segurament d'origen vigatà, i d'Arnaldeta; potser col·laborava amb el seu pare, ja que no li'n coneixem l'ofici. Per part dels Vic, família que estem estudiant, només hem trobat en una sola ocasió un senyal del parentiu: el 1242, en el testament de Guillem de Vic, un dels testimonis és Berenguer d'Albareda.

El cunyat Tarragona, propietari d'un lleny, tenia negocis amb Jaume d'Albareda, mentre que dels altres dos no en tenim cap notícia, potser perquè no vivien a Barcelona o perquè no eren mercaders ni armadors de nau; tampoc en coneixem els oficis. El qui tam-

⁹ Pocs mesos després de la mort de Jaume, el 27 de febrer de 1259, Bonanat va signar un rebut de 35 lliures melgoreses als marmessors; eren part de les 80 disposades per ell mateix a fi de pagar els llegats del difunt (ACB, perg. 1-6-744).

¹⁰ Pereta signà el rebut el 12 de maig de 1263 davant el notari Pere Marc i els testimonis G. de Torra i Bernat Pisà (ACB, perg. 1-6-3490), i també Guillema després d'haver rebut 50 besants per a les seves filles reconeixent que ja havia rebut alguns béns en vida del seu germà Jaume (ACB, 1-6-3490), i també Guillema després d'haver rebut 50 besants per a les seves filles Sança, Elisenda i Benvinugda (ibíd.).

bé es dedicava al comerç era el marit d'una neboda, Berenguer Bres, present a Tunis pels seus negocis el 1277¹¹.

Tots els germans eren casats i amb fills, llevat de Pere, de Bonanat i del testador, que es preocupa de les nebodes i d'un sol nebot: Berenguerona, filla de Berenguer, havia de rebre una deixa de 100 besants i també Romia, filla de Ferrera i esposa de l'esmentat Bres; la mateixa suma havia de cobrar Geralda, filla de Berenguera, i en canvi, les tres filles de Guillema s'havien de repartir 50 besants a parts iguals. Com que les noies necessitaven dot per casar-se, el testador afavoreix les nebodes, mentre que només esmenta un sol nebot, Ferrer, al qual destina 50 besants.

Altres parents del testador són recordats en el mateix document, detall que ens permet conèixer nombrosos membres de la família: la tia paterna Burgesa, afavorida amb vestís per valor de 30 besants, la seva filla Burgetona amb 20 besants i el seu fill Guillem amb una suma idèntica, els cosins Guillem d'Albareda i el seu fill Pere, Guillem de Purzà, Guerau Sunyer, Bernat Satorra i Pere de Malla, un dels marmessors. Aquest darrer era un parent per aliança i ho podem concretar perquè l'identifiquem amb el Pere de Malla, pellisser, casat el 1256 amb Maria, filla del calafat Bernat Desmas. Aquí tornem a trobar el vincle familiar unit als negocis, que Malla féu primer amb Jaume i, després, per mitjà de comandes amb el nord d'Àfrica¹².

Després dels parents segueixen els col·laboradors del testador, Berenguer Suau, jove, i Pere Miró, notari i procurador, afavorits tots ells amb sumes que oscil·len entre 10 i 50 besants. Per fi, el testador no podia oblidar els parents pobres, els noms dels quals no fa constar (el seu germà Pere els ha de repartir de 30 a 40 besants), i *després els pobres de solemnitat: s'havia de donar roba interior a deu, menjar per un dia a deu més i un besant repartit entre tres pobres vergonyants (un besant valia tres sous i quatre diners).*

¹¹ Bres (Bris, Bricius) fou testimoni d'un document escrit a Tunis (ACB, Perg. 1-6-3258). Jaume destinà 100 besants a la neboda, que va cobrar 70 sous menys 3 diners el 22 de maig de 1262 per mitjà de Bernat Simó, nomenat procurador per Bres (ACB, perg. 1-6-2780).

¹² C. BATLLE, *La vida y las actividades*, pp. 304-309.

De tota la família Albareda, el qui podem conèixer millor és Jaume, perquè el seu testament, com hem vist, constitueix una font d'informació molt completa. S'hi manifesta l'estreta unió familiar i el gran sentit de responsabilitat que mouen el testador, solter evidentment, a preocupar-se dels seus germans, nebodes i altres parents, fins al punt de sobrevalorar els seus recursos. Per aquest motiu els marmessors, el parent Malla i el soci Ramon de Banyeres, es veieren obligats a reduir els llegats i a arribar a un compromís amb el monestir de Santes Creus, que s'avingué a rebre la meitat dels béns del difunt si no podien fer efectiva la deixa assignada, 1.300 besants, per la sepultura, l'altar que s'havia de fundar i per rebre Pere d'Albareda al monestir.

Tot i existir l'evident problema plantejat per la disminució dels recursos, la comunitat acceptà la deixa i el monjo amb les condicions imposades, ja que en cas de no acceptació, tot havia d'anar a un altre orde no precisat pel testador, detall que manifesta el seu interès per Santes Creus, per devoció o per alguna simpatia personal desconeguda.

El retard en el pagament de part de la deixa (100 auris) provocà un conflicte entre els marmessors d'una banda i l'abat Janer i el seu convent de l'altra, que ja devien haver acceptat Pere entre ells. La persona encarregada d'actuar en nom de l'abat i de la comunitat fou el monjo pertanyent a la mateixa casa, fra Arnau de Banyeres. Aquí tornem a trobar la relació Albareda-Banyeres.

Encara que el testador afavoria el monestir i volia que cobrés el llegat íntegre, si hi havia dificultats per recuperar els seus béns i no arribaven per a totes les deixes, la sentència arbitral pronunciada per Bernat Ponç, el primer de febrer de 1262, posà terme al litigi, establint que la meitat de tots els diners recollits pels marmessors havien de ser per a Santes Creus i l'altra meitat per a repartir com fos entre familiars i amics¹³.

A més d'aquesta predilecció especial pel monestir, Jaume, com tants barcelonins, amb les seves deixes testamentàries manifesta de-

¹³ ACB, perg. 1-6-4171 i 851. Els Albareda no apareixen en *El «Llibre Blanch de Santes Crus»: Cartulario del siglo XII*, ed. F. UDINA MARTORELL, Barcelona 1947.

voció per la catedral i per la parròquia de Sant Just, que potser era la seva, mentre que les altres esglésies parroquials de la ciutat reben un besant. També mereixen la seva atenció les taules dels frares menors, dels predicadors i de les clarisses de Sant Damià, els tres hospitals urbans i els captius, els quals devia haver vist sofrir als ports de Barbaria. És natural que es preocupés de la capella de l'alfòndec dels catalans, col·locada sota l'advocació de Santa Maria i servida pel prevere Bernat Serra, i que hi destinés 10 besants amb els quals s'havia de comprar una porpra. Com hem vist en altres casos, aquesta roba primer servia per cobrir el cos del difunt i després quedava per al servei de l'altar de la parròquia, de l'església o capella on es celebrava per l'ànima del donant¹⁴.

Com es veu en els documents conservats de la testamentaria, malgrat la recuperació del valor de parts de lleny i de sumes degudes a Jaume, es veieren en la impossibilitat de pagar totes les deixes i acabaren reduint-les proporcionalment per sou i per lliura. Primer arribaren a l'acord ja esmentat amb el monestir de Santes Creus, i, després d'uns anys, amb els familiars, que cobraren sumes inferiors als llegats o signaren compromisos de devolució, si ja havien rebut la deixa completa.

Els familiars hagueren de resignar-se a una situació de fet i acatar la sentència arbitral que solucionava el conflicte amb Santes Creus, però uns ho feren immediatament i altres tardaren anys, sense que els soferts marmessors acabessin la paciència. Ho acceptà de pressa Arnau de Vic i es comprometé a tornar 50 besants en nom de la seva filla Geralda, que es casava amb Berenguer Ferran, segurament parent del canviador Jaume Ferran¹⁵.

Més endavant ho feren Berenguer d'Albareda, que el 18 de maig de 1263 amb la filla Berenguerona i Guillem de Purzà reberen en to-

¹⁴ M. RIU, «Alguns costums funeraris de l'Edat Mitjana a Catalunya», a *Necrópolis i sepultures medievals de Catalunya*, annex 1, *Acta/Mediaevalia*, Barcelona 1982, pp. 29-51.

¹⁵ ACB, perg. 1-6-1378 i 3554, del 19 i 25 de maig de 1260. Sobre els negocis de Jaume Ferran al nord d'Àfrica veg. J.M. MADURELL i A. GARCÍA SANZ, *Comandas comerciales barcelonesas de la baja Edad Media*, Barcelona 1973, pp. 164, 168-170, 172, 174.

tal onze lliures, deu sous i dos diners per 330 besants (200, 100 i 30 respectivament), o sigui 230 sous en lloc de 1.100 sous, menys d'una quarta part. Més tard el mateix Berenguer i la seva germana Guillemma, juntament amb el marit Bernat Pisà, es conformaren amb 48 sous en lloc dels 96, és a dir, la meitat, en presència de Bonanat de Banyeres¹⁶. Aquí tornem a trobar la vinculació de les dues famílies.

L'esmentada Guillemma resultà beneficiada per dues renúncies a favor d'ella, ja que, potser cansats de tantes dificultats, el seu germà Bonanat i Guillem Burgès renunciaren a las respectives deixes i així ella cobrà el llegat destinat a les seves tres filles, els 100 besants de Bonanat i els 20 de Burgès, en total 118 sous i nou diners, en lloc de 400¹⁷.

Com que al cap del temps algun dels destinataris dels llegats ja havia mort, cobrava la suma el familiar més pròxim; aquest fou el cas de la tia Burgeta, que havia de rebre 20 besants reduïts a 14, més o menys a una quarta part, i donats al notari Pere Marquès en representació del vidu Pere Hondrat, carnisser, el 9 de juny de 1263. Per fi, fra Pere d'Albareda, de l'orde dels frares de la Penitència de Jesucrist, per la deixa de 40 besants cobrà 28 sous menys un diner i Guerau Sunyer, per 20 besants rebé 14 sous, com també Bernat Satorra, que fou un dels testimonis del document perquè es trobava a Bugia¹⁸.

Encara més tard, Berenguer Suau, col·laborador del difunt, va cobrar el seu llegat ben reduït: 14 sous en lloc dels 20 besants, mentre que Ferrer, nebot del testador, rebia 35 sous menys dos diners de *Barcelona de tern en lloc de 50 besants*¹⁹. *La darrera a cobrar la deixa*

¹⁶ Documents del 20 de març de 1264 (ACB, pergs. 1-6-2327 i 3490).

¹⁷ Les renúncies són del 23 de juliol de 1260 i del 29 d'agost de 1261 (ACB, pergs. 1-6-1504 i 1669). Tenim documents copiats junts pertanyents a la testamentaria (1-6-3490).

¹⁸ Són alguns dels vuit documents continguts en els pergamins de la testamentaria (ibíd.).

¹⁹ *Suau signà el rebut el 27 de març de 1265 en poder del notari Pere Marc*, que és el més constant en l'expedició de documents de la marmessoria (ACB, perg. 1-6-1198). El nebot del difunt signa en poder del notari Guillem de Cabanes i en presència de Berenguer d'Albareda, Berenguer Faylibe jove i Pere de Ripoll, coneguts mercaders barcelonins (1-6-682).

correponent (7 sous) fou Ermessenda, que ho féu en nom del seu marit difunt, Pere d'Albareda, el 14 d'octubre de 1266²⁰.

Aquest són els últims pagaments fets per liquidar l'herència del mercader Jaume d'Albareda, la família del qual desapareix de la documentació consevada entre la dels Banyeres, en trencar-se el vincle Jaume-Ramon de Banyeres. Només hem trobat una notícia de Berenguer d'Albareda, fill de Berenguer, ja difunt el 8 de novembre de 1284, data en què el jove renuncià als drets pertanyents a la seva mare Guillema en l'herència dels pares d'ella, Joan Desmas, difunt, i Saura; sense rebre cap compensació, el noi es comprometé a no reclamar la legítima materna al seu oncle Joan²¹.

Després d'això sembla que la família va desaparèixer de Barcelona, potser per seguir la dels Desmas, ja establerta a València, on tenien negocis amb els fills del pellisser Pere de Malla. No és gens extraordinari constatar el trasllat o l'extinció d'un llinatge molt nombrós en un moment donat; el que sorprèn més és comprovar la desaparició de diverses famílies, precisament pels volts d'un any crític, 1285, com és el cas dels Albareda, Banyeres i Malla.

ELS NEGOCIS A BARBARIA

Entre Bugia i Barcelona, i segurament altres ports, els Albareda portaven a terme molts negocis, dels quals només coneixem una petita part, la dels que estaven pendants de finalització a la mort de Jaume. Comptant sobretot amb la nau de Berenguer, els germans tenien el viatge assegurat i col·laboraven tots en les mateixes empreses, juntament amb altres parents, com els Banyeres, que en general no acostumaven a deixar la nostra ciutat per traslladar-se tan lluny.

²⁰ Ho cobrà davant el notari Pere de Vallvidrera en presència de Berenguer d'Albareda (ACB, perg. 1-6-2020).

²¹ La renúncia es féu davant el notari Pere Marc i dels testimonis Deusovol Ponç, Bernat de Vilaassau i Jaume d'Amalvi (1-6-1480).

Els Albareda pertanyien, doncs, al grup dels mercaders viatgers, navegants i gestors de comandes, conjunt divers per la seva composició i bastant ben diferenciat del grup format pels mercaders capitalistes residents a Barcelona. Tot i ser així, dins de la mateixa família trobem certes diferències marcades per la possessió de capital: Jaume és qui dóna 265 besants en comanda al seu germà Bonanat esmerçats en mercaderies, com consta en el llibre de la gabela, segons precisa el germà gran en el seu testament.

Sens dubte, Berenguer i Jaume eren els posseïdors de capital, mentre que els altres dos germans més joves, Bonanat i Pere, quedaven en un pla inferior de dependència dels altres dos.

Jaume, a més de ser propietari de parts de nau, en el lleny del seu germà i en el del seu cunyat, i de donar comandes de viatge, utilitzava altres mètodes comercials²² per enriquir-se, com ara la formació de diverses societats a Bugia mateix; en desconeixem uns possibles negocis anteriors a Barcelona. Almenys és en aquesta ciutat africana on té socis interessats en la venda de draps, com és Arnau de Fortea. Potser també hem de considerar que era soci d'ell Ramon, fill del difunt Albert de Banyeres, que va rebre procedent d'Àfrica, per mans de Berenguer Suau i de Pere de Malla (el pellisser, segons dèiem més amunt), 300 boquines o pells de boc i quatre pondera d'orxica, que pesaven 21 quintars i 61 ròtols, i que eren de Jaume, segons consta en el testament d'aquest darrer, que precisa que per aquesta partida Ramon només donà 10 dobles d'or a Pere d'Albareda.

Com que Ramon de Banyeres havia estat a Tlemcèn durant els primers mesos de l'any 1251 i després sembla que resideix a Barcelona, Jaume podria ser el soci encarregat de comprar i d'enviar-li les mercaderies esmentades. A més, Ramon tenia un document en el qual constava el deute de Pere de Tàrrega, 35 besants i sis millaresos, suma que Tàrrega havia de tornar a Jaume en un termini desconegut de nosaltres.

Aquesta vinculació demostra una col·laboració entre ambdós,

²² A.-E. SAYOUS, *Els mètodes comercials a la Barcelona medieval*, Barcelona 1975.

potser una societat, i fins i tot hi ha la possibilitat que Albareda iniciés la seva activitat com a factor de Ramon, sens dubte d'un nivell més elevat en la posició social i econòmica. La confiança de Jaume en el seu probable soci és ben evident en el testament, en el qual és nomenat marmessor juntament amb Pere de Malla, parent i col·laborador del testador.

Tornant a les societats formades a Bugia, procurarem concretar el capital esmerçat en draps o altres mercaderies lliurades per Jaume als socis, ja que no en podem precisar el lucre o «capital menor», com s'anomena en el document analitzat.

En primer lloc, el trobem en relació amb un soci poc adinerat, Ramon de Clotes, al qual havia donat draps per valor de 473 besants sense haver-ne recuperat res en el moment de redactar el seu testament. Després, podem precisar que havia format societat amb Clotes i Arnau de Fortea per adquirir, conjuntament, més draps, amb l'aportació d'un terç del capital per part de cadascun: 133 besants, però Clotes només n'havia pagat 93 «*in argento rupto*»; de tota manera, Jaume tenia en el seu poder 17 unces d'argent (menys cinc besants despesos en la recuperació de les unces) pertanyents a aquest soci amb menys cabals que els altres dos, segons constava en un document en paper ben guardat en una caixeta del testador.

En un altre moment, Jaume s'havia tornat a associar amb Arnau de Fortea, Pere Miró, notari i procurador seu, i el mateix Clotes, per la qual raó aquest darrer li devia 236 besants i mig. En conjunt, i després de constituir tres societats amb Clotes per motius que desconeixem, Jaume hi perdé molts diners, com ho podem afirmar un cop comptades les seves deixes i llegits els documents de la marmessoria. I és que el testador repartí diners a familiars i amics pensant en la recuperació de sumes, que li devien Clotes i altres, per mà dels seus procuradors i marmessors, quan en realitat aquests no ho aconseguiren i acabaren reduint proporcionalment els llegats per sou i lliura, exceptuant-ne el de Santes Creus, com el mateix testador ho indicava en el document.

Jaume encara havia format una altra societat amb un tal Guillem de Fontcoberta, amb la finalitat d'explotar la gabela de Bugia (segurament l'impost cobrat a l'alfòndec), i en aquest negoci, que de-

via ser l'arrendament de l'impost, hi participà també el mateix Arnau de Fortea per iniciativa de Guillem, que li va vendre una sisena part de la gabela. Aquesta venda va repercutir en el total pertanyent als dos socis per haver-la acceptada Albareda.

En el capital esmerçat en la gabela, un dels dos socis, Fontcoberta, hi tenia 1.707 besants i l'altre hi devia posar una suma equivalent, però no hi consta. A més, el primer participava en el guany (la meitat), que havia de produir el capital propi d'Albareda i lliurat per ell mateix a Clotes, segons les sumes indicades més amunt. D'altra banda, Fontcoberta devia al seu soci la suma de 143 besants que s'havia encarregat de cobrar a Ramon Arnau i Felip a Tunis, en nom d'Albareda, i 75 besants del lucre també corresponent a Albareda en les 63 gerres d'oli ja venudes pels mateixos Ramon i Felip.

A part d'aquests socis, coneixem altres persones que col·laboren amb el testador, i són els seus procuradors, el seu germà Pere i Pere Miró, al qual destina un llegat en el seu testament, precisament redactat pel mateix Miró; no es pot dubtar que era el notari adscrit a l'alfòndec en aquests anys, així com Bernat Serra n'era el sacerdot²³. Actuant com a procurador a Barcelona, Pere d'Albareda cobrà en nom del seu germà 10 dobles d'or de Ramon de Banyeres, que les hi va pagar un cop rebudes 300 boquines i quatre *pondera* d'orxica de mans de Berenguer Suau i Pere de Malla. Ambós foren els encarregats de portar mercaderies de Jaume a Barcelona, però no ens atrevim a equiparar-los amb tota seguretat als macips que trobem al servei d'altres negociants de la mateixa època. És molt possible que ho fossin, tractant-se d'homes joves: Suau és qualificat de jove i Malla devia ser-ho si va contreure matrimoni el 1256 i féu testament el 1276 poc abans de morir, segons establíem en la seva biografia al·ludida més amunt.

Els dos procuradors foren els encarregats d'intentar la recuperació de l'elevat deute de Clotes: 473 besants que li havia deixat Jaume esmerçats en draps. Tot estava escrit en el llibre de la ga-

²³ El sacerdot és testimoni del document juntament amb d'altres catalans i Pere Mercer, que podria pertànyer a la família estudiada en la nostra comunicació al Congrés de la Corona d'Aragó citada a la nota 1.

bela, que havia de ser considerat un testimoni verídic, segons el testador. D'altra banda, en els llibres propis de Jaume, constaven els deutes d'ell en dobles d'or *alamiri*, anomenades dobles *miris* o *miries* en altres documents: 30 a Berenguer de Martorell, 20 a Nicolau, una a Bernat de Torra, testimoni del testament, i vuit mil·laresos a Pere Segarra, que devien ser catalans negociants a Bugia. Tot ho havien de pagar els seus procuradors a Barbaria abans de transferir el seu capital a Barcelona per posar-lo en mans dels marmessors.

Tot i que la venda de draps sembla que era una de les seves principals ocupacions, Jaume participava en un altre negoci, al qual els barcelonins van dedicar sempre molt capital: la construcció de naus; concretament, tenia part del lleny del seu germà Bernat i la quarta part del lleny del seu cunyat Guillem de Tarragona, segons ho acreditaven els instruments notariaus corresponents.

Suposem que, a causa de la seva joventut, el nostre mercader tenia tot el capital esmerçat en mercaderies, naus i els negocis ja esmentats a fi d'aprofitar un bon moment en el comerç dels catalans al nord d'Àfrica. Per aquest motiu, encara no havia tingut temps d'invertir guanys en propietats urbanes o rurals, com feien altres negociants ben establerts, ni havia tingut ocasió de contreure matrimoni quan el sorprengué la mort a Bugia.

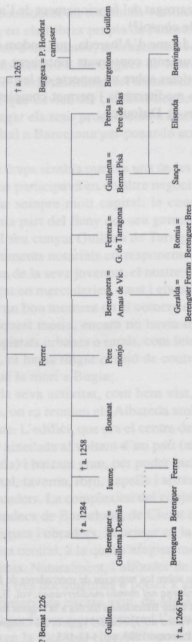
Aquí desplegà tota la seva activitat, com hem vist, centrada a l'alfòndec dels catalans, on es reunien els Albareda amb els col·laboradors i socis de Jaume. L'edifici, que era el centre dels afers, devia ser una construcció aixecada al voltant d'un pati (almenys així és el conservat a Granada) i bastant gran, per poder incloure-hi estables, magatzems, hostal, taverna, forn, capella i altres dependències necessàries als mercaders. La complexitat del conjunt, comprovada en el cas dels alfòndecs de Barcelona, de Ciutat de Mallorca i de Tunis, plens de botigues i obradors, fa pensar en la possibilitat de l'edificació d'una casa central, a la qual s'afegien més construccions segons les necessitats. Naturalment, l'alfòndec de Bugia havia de ser més reduït que els tres documentats o potser s'assemblava a la casa dels catalans, conservada encara avui, de Messina. La vinculació i l'interès d'Albareda per aquest centre i l'arrendament de la gabela ens suggereixen la idea que ell mateix podia ser l'alfon-

deguer o encarregat del funcionament de l'alfòndec per absència o per manca de cònsol²⁴.

El cas de Jaume d'Albareda, que podem conèixer mitjançant un grup de documents conservats juntament amb els dels Banyeres, ens dona notícies sobre un aspecte de les activitats del catalans en alguns ports mediterranis i permet completar l'estudi ja citat del Prof. Charles-E. Dufourcq.

²⁴ «Noticias sobre los negocios de mercaderes de Barcelona en Cerdeña hacia 1300», dins *Sardegna nel mondo mediterraneo*, vol. II, Sassari 1978, pp. 277-289, i «Les relacions entre Barcelona i Sicília a la segona meitat del segle XIII», dins *La società mediterranea all'epoca del Vespro*, XI Congresso di Storia della Corona d'Aragona, II, Palermo 1983, pp. 147-185.

FAMÍLIA ALBAREDA

APÈNDIX

1258, setembre, 20, Bugia

Testament de Jaume d'Albareda que inclou moltes deixes a familiars, amics, institucions benèfiques i pobres, al costat d'una interessant informació sobre els seus negocis amb motiu d'encarregar als marmessors tant el pagament de deutes com la recuperació de sumes degudes al testador.

Arxiu de la Catedral de Barcelona, 4-10-15

* * *

Quoniam nullus in carne positus mortem evadere potest, id circo in Dei nomine ego Jacobus de Albareda, de Barchinona, penam timens mortis ad gaudia paradisi pervenire/ cupiens meo pleno sensu et memoria integra facio meum testamentum, in quo eligo manumissores meos scilicet: Petrum de Maaya et Raimundum de Bagnariis, cives Barchinone, ut/ ipsi omnis bona mea recipiant et distribuunt, prout inferius invenerint ordinatum. In primis dimito corpus meum Deo et Sancte Marie Sanctorum Crucum, et dimito tabule/ conventus ejusdem loci centum bisancios argenti. Item volo quod in domo Sanctarum Crucum edificetur altare de meo proprio, et instituat ibi monachus qui omni tempore ad honorem/ Dei celebret pro mea anima, et dimito ad dictum altare ibi construendum et vestimenta et necessaria dicti altaris ducentuos bisancios, et racione predicti monachi ibi omni tempore/ celebrantis mille bisancios; volo etiam et rogo conventum Domus Sanctarum Crucum, quod ipsi recipiant Petrum de Albareda, fratrem meum, in monachum; si vero dictus conventus/ dictum Petrum fratrem meum recipere noluerint, volo quod ipse Petrus, frater meus, intret in alio religioso ordine, in quo animam suam salvare possit, et ibi/ instituat et edificetur dictum altare et ibi dentur predictos mille ducentos bisancios, et dentur ibi illi centum bisancios tabule conventus prout pre ordinatum est domui/ Sanctarum Crucum, et ibi volo quod sepeliantur ossa mea, ubicumque dictum altare edificatum fuerit, ita tamem quod dictum altare edificetur, et instituat cum consilio/ et assensu supra dictorum manumissorum meorum. Dimito Deo et Sedi Barchinone duos bisancios et, Ecclesie Sancti Justi unum bisancium et medium, et omnibus ecclesiis parro-

chiali/bus Barchinone unicuique unum bisancium. Dimito tabule fratrum minorum et predicatorum et Sancti Damiani, unicuique locorum instorum duos bisancios; et dimito omnibus ospitali/bus Barchinone singulos bisancios, et captivis duos bisancios.

Dimito Deo et Sancte Marie alfundici catalanorum in Bugie, decem bisancios, ad emendam unam purpuram/ intus altari; dimito fratri meo Berengario de Albareda ducentos bisancios et sorori mee Pericone trescentos bisancios; fratri meo Petro de Albareda, ducentos bisancios et Bonanatos fratri meo, centum bisancios; dimito Romie, filie sororis mee Ferrarie, centum bisancios et dimito Geralde, filie sororis mee Berengarie centum bisancios. Item di/mito Berengarie, filie fratris mei Berengarii centum bisancios, et dimito Burgese, amite mee, triginta bisancios, qui ei detur in vestibus; et dimito Burgatone, filie eius,/ viginti bisancios, et dimito tribus filiabus sororis mee Guillelme quinquaginta bisancios, qui inter eas equaliter dividantur. Dimito etiam Ferrario, nepoti meo, quinquaginta bisancios et/ consanguineo meo Guillelmo de Purzano triginta bisancios, et Guillelmo, filio amite mee Burgese viginti bisancios. Item dimito Petro de Mayaya, consanguineo meo, quinquaginta bisancios/ et Berengario Suavi, iuveni, viginti bisancios et Petro de Albareda, filio Guillelmi de Albareda, decem bisancios; item Geraldo Sugnario, consanguineo meo, viginti bisancios; et Bernardo de Turre/ viginti bisancios; dimito Petro Mironi, procuratori meo, viginti et quinque bisancios. Item volo quod dentur decem pauperibus singulas interulas et dentur comestio decem pauperibus uno/ die et denturi pauperibus verecumdanibus unum bisancium.

Volo etiam quod Petrus, frater meus, sit potens accipiendi de triginta usque in quadraginta bisancios et distribuendi infra con/sanguineos nostros qui illud necesse habuerint ad cognitum sum [*sic*]. Confiteor quod habeo partem in ligno Berengarii de Albareda, fratris mei, secundum quod continetur in cartis quas inde/ habeo; etiam habeo in ligno Guillelmi de Tarracona, cognati mei, quartam partem, prout in carta inde confecta continetur. Item volo quod manumissores mei querant et recipiant omnia/ illa bona mea, que Ferrarius Ocellus de me tenet. Item tenet Raymundus de Bagnariis de me trecentas bucunas et quator pondera de orxica, que ponderaverint, viginti et unum quintale et sexaginta et unum rotulum, que predicta omnia ei tradiderint Berengarius Suavis et Petrus de Maylya; et ex hoc confiteor quod dedit Petro,/ fratri meo, decem duplas auri. Item rogo manumissores meos quod petant et recipiant a Petro de Tarega triginta et quinque bisancios et sex miliarenses, quos mihi debet cum/ carta quam tenet Raymundus de Bagnariis. Item rogo Petrum Mironum et Petrum de Albareda, procuratos meos, quod petant et recipiant a Raymundo de Clotis/ quatorcentos et septuaginta et tres bisancios, quos de me tenet, quos

ei tradidi implicatos in pannis. Item tenet de me ducentos et triginta et sex bisancios et medium, quos habeo/ in illa parte quam Arnaldus de Fortea sibi tradidit, quam vendidit dictus Arnaldus de Fortea Petro Mironi, prout continetur in albarano papiri, quod inter me et dictus Pe/trus Mironi est. Item mutuavi dicto Raymundo de Clotis ad complendam terciam partem que illi contingebat de pannis quod ego et ipse Arnaldus de Fortea enimus/ centum et triginta et tres bisancios, de predictis vero confiteor quod recipi de predicto Raymundo de Clotis in argento rupto nonaginta et tres bisancios. Item teneo de/ ipso septem decim uncias argenti, in quibus recuperandis expendidi quinque bisancios; debet etiam mihi dictus Raymundus de Clotis in minuto, prout continetur in quodam scripto/ papiri quod est in scrinio meo.

Confiteor etiam quod de societate que est inter me et Guillelmum de Fonte Cooperto, sunt de capitali Guillelmi predicti in gabella Bugie, mille et septingentos/ et septem bisancios et, vendidit sexte partis cabelle, quam Guillelmus de Fonte Cooperto fecit Arnaldo de Fortea fuit inter me et dictum Guillelmum de Fonte Cooperto, de parte/ quam in simul in dicta cabella habebamus. Item habet Guillelmus de Fonte Cooperto, mecum in simul, medietatem illius lucri vel minus capitalis, quod fiet in illis debitis, quod dictus Rey/mundus de Clotis mihi debet, salvo tamen quod totum dictum capitale est mei Jacobi de Albareda proprium; debet mihi Guillelmus de Fonte Cooperto centum et quadraginta et tres bisancios./ quas Raymundus Arnaldi et Filipus debebant ei pro me dare in Tunice. Item debet mihi septuaginta et quinque bisancios qui mihi contingebant de lucro, sexaginta et trium jarrarum olei./ quas Raymundus Arnaldi et Filípus predicti, vendiderant; tenet Bonanatus, frater meus de me in comenda ducentos et sexaginta et quinque bisancios implicatos; habeo de meo/ proprio capitali, prout continetur in libro cabelle, et volo quod illa scripta credantur.

Debeo Berengario de Martorello triginta duplas auri alamiri. Item debeo Nicolao viginti duplas suri/ alamiri. Item debeo Bernardo de Turre unam duplam. Item debeo Petro Segarre octo miliarenses. Volo quod predicti procuratores mei sine eorum dampno procurent omnia bona mea, que in/ Barbaria habeo, et solvant debita que in Barbaria debeo, et residuum deferant apud Barchinonam vel transmitant et deliberent et consignent in posse Petri de Maylya et Raimundi/ de Bagnariis, manumissorum meorum, ita ut inde credantur eorum plano verbo, sine testibus et sacramento. Volo etiam et rogo manumissores meos quod dictum altare edificetur/ et adornetur priusquam aliquid de meis bonis distribuatur, et si aliquid de complemento lexarum quas feci defuerit, minuatur de dictis lexis per solidum et libram; si vero aliquit/ super fuerit, detur pro anima mea ad cognitum manumissorum meorum. Hec omina predicta volo quod sic aten-

dantur et ordinentur rogans supradictos manumissores meos quod hec/
predicta precibus meis sine eorum dampno recipiant et atendant. Actum
est hoc in Bugia, in fundico cabelle, XII° Kalendas octobris anno Domini.
M^o. CC^o. L^o. VIII°. Sig +num Jacobi de Albareda, qui hec predicta omnia
concedo et firmo testibusque firmari rogo./

Huius rey testes sunt: Bernardus de Serra, clericus, et Ferrarius de
Turre et Petrus Mercerii./

Sig+num Petri Mironi, notarii publici in Bugia, qui hoc scribi fecit et
propria manu clausit, loco, die et anno, quo supra.